

Jan Guichelaar, George B. Huitema, Hylkje de Jong (eds.), ***Zekerheden in waarnemingen.***

Natuurwetenschappelijke ontwikkelingen in Nederland rond 1900 (Obe Postma Rige 9; Hilversum: Verloren, 2012, 237 pp., ISBN 978 90 8704 194 6).

Deze fraai uitgegeven bundel is de weerslag van een in november 2011 door het Obe Postma Selskip georganiseerde studiedag met dezelfde titel. Obe Postma (1868-1963), vooral bekend als een van Friesland's grootste dichters en als onderzoeker van de Friese plattelandsgeschiedenis, was na zijn promotie bij de natuurkundige Van der Waals tot aan zijn pensionering werkzaam als leraar wiskunde aan de Rijks-HBS te Groningen. De natuur- en wiskundige dimensies van Postma's leven en werk zijn tot nog toe onderbelicht gebleven en deze bundel beoogt dan ook in deze leemte te voorzien. In negen artikelen wordt ingegaan op uiteenlopende ontwikkelingen in de natuurwetenschappen in de periode rond de eeuwwisseling, op opleiding en onderzoek van Postma, zijn leraarschap, het natuurkundig genootschap waarin hij actief participeerde, en een aantal wetenschapsfilosofische problemen waarvoor hij zich in het bijzonder interesseerde, zoals de grondslag van het meten en de relatie tussen de natuur- en geesteswetenschappen. Dit alles draagt zonder meer bij aan een vollediger beeld van Postma.

En toch bevredigt de bundel niet geheel, ondanks enkele mooie bijdragen. Het boek hinkt teveel op twee gedachten. Dienen de beschouwingen over de natuurwetenschappen rond 1900 bijvoorbeeld om meer licht te werpen op Obe Postma, of wordt Obe Postma enkel aangegrepen als excuus om de natuurwetenschappen in zijn tijd onder de loep te nemen? Het lijkt erop dat de redacteurs in dit opzicht geen keuze hebben willen maken, wat de samenhang tussen de artikelen niet echt ten goede komt. De titel, waarin merkwaardigerwijs de naam van Postma niet voorkomt, suggereert een keus voor de tweede optie. Maar omdat alleen die aspecten van de natuurwetenschappen worden behandeld die op een op andere manier raken aan Postma's werk en belangstelling ontstaat een uiterst fragmentarisch beeld van de Nederlandse natuurwetenschappen rond 1900, waartoe blijkbaar ook psychologie en geschiedfilosofie worden gerekend. De specifieke onderwerpen zouden beter verdedigbaar zijn vanuit een keuze voor de eerste optie, maar daarvoor lijken de bijdragen van Postma aan de natuurwetenschap weer van te weinig betekenis.

Zo maakt de wetenschapshistoricus Anne Kox in zijn interessante bijdrage aannemelijk dat voor Nederlandse natuurkundigen in de jaren rond 1900 de recente ontwikkelingen op het gebied van het elektromagnetisme als meest spraakmakend werden gezien. Dat was wellicht ook niet verbazend gezien de Nobelprijs van 1902 voor de toonaangevende theoreticus Lorentz en de jonge experimentator Zeeman voor hun werk op dit gebied. Helaas was dit nu juist niet het terrein waarop Postma zelf actief was. Over zijn leermeester Van der Waals leren we hier weinig tot niets. Douwe Draaisma grijpt de gelegenheid aan om in te gaan op Heymans' pogingen de

nieuwe experimentele psychologie te grondvesten op kwantitatieve metingen. Alweer, een zeer lezenswaardig stuk, maar het leert ons niets over Heymans' ontegenzeggelijk grote invloed op Postma's denken over de relatie tussen de natuur- en geesteswetenschappen. Die invloed komt wel aan de orde in de voorbeeldige bijdrage van de Leidse historicus Herman Paul over het neokantianisme in Nederland en meer specifiek over de Nederlandse Rickert-receptie. Paul gebruikt Postma's kritiek op Rickerts pleidooi voor de eigenheid van de geesteswetenschappelijke methode om een rijk beeld te schetsen van die receptie, terwijl hij tegelijkertijd Postma overtuigend situeert in het Heymans-kamp.

De overige zes bijdragen, geschreven door de (voormalige) wis- en natuurkundigen Jan Guichelaar, George Huitema, Martinus van Hoorn, Klaas Nevels en Jaap Smit, halen doorgaans niet het niveau van de drie bovengenoemde, zowel in stilistisch als inhoudelijk opzicht. Het ontbreekt vaak aan een duidelijke vraagstelling en aan afdoende kennis van relevante secundaire literatuur. Wat meer aanwijzingen van de redactie en een betere eindredactie hadden hier veel kunnen betekenen. Een opmerkelijk hiaat in het boek is de afwezigheid van een beschouwing over de relatie tussen de wis- en natuurkundige Postma en de dichter en geschiedschrijver Postma. Het veelvuldig gebruik van kwantitatieve gegevens in zijn historisch onderzoek verradt toch wel degelijk de exacte wetenschapper achter de geschiedvorsers.

Frans van Lunteren, Vrije Universiteit Amsterdam